

RECENZJE

Irena Przybylska

ORCID 0000-0001-6688-8549

**AGATA RADECKA (2024). UCZENIE (SIĘ)
W PONOWOCZESNOŚCI. ROLA ZAWODOWA
NAUCZYCIELI I NAUCZYCIELEK JĘZYKA
ANGIELSKIEGO SPECJALISTYCZNEGO¹.
WARSZAWA: WYDAWNICTWO FRSE,
[HTTPS:// DOI 10.47050/67587365](https://doi.org/10.47050/67587365)**

Agata Radecka w monografii autorskiej: „Uczenie (się) w ponowoczesności. Rola zawodowa nauczycieli i nauczycielek języka angielskiego specjalistycznego” podejmuje temat aktualny i istotny dla współczesnych badań pedagogicznych – uczenie się dorosłych w realiach ponowoczesności. Książka jest próbą uchwycenia doświadczeń nauczycielek specjalistycznych języków obcych w szkołach wyższych w perspektywie dynamicznych zmian kulturowych i idiograficznych historii. To studium roli zawodowej i kształtowania tożsamości zawodowej, a także obrazu szkoły wyższej jako miejsca pracy grupy nauczycieli, którzy z wielu powodów, między innymi formalno-organizacyjnych, funkcjonują poza głównym nurtem życia akademickiego. Co czują, jak postrzegają swoje miejsce w uczelni, jak konstruują swoją rolę lektorki? Na te i szereg innych pytań odpowiada badaczka. Tematyka pracy doskonale wpisuje się w obszar badań nad edukacją dorosłych, łącząc refleksję nad uczeniem się z przemianami tożsamości zawodowej i egzystencjalnej.

¹ Wersja w języku angielskim: Radecka, A. (2025). *Teaching and Learning in Postmodernity. The Professional Role of ESP Teachers*. Warsaw: FRSE Publishing. <https://doi.org/10.47050/67587464>.

Autorka rozpoczyna monografię od przedstawienia kluczowych dla całej pracy ontologicznych i epistemologicznych założeń, opisanych w rozdziale zatytułowanym: *Na drodze metodologicznego poznania, ku wiedzy*. Przyjmując interpretacyjny paradygmat badań jakościowych i lokując się w nurcie narracyjnym, Badaczka uzasadnia wybór kategorii z holistycznego modelu uczenia się w życiu zawodowym Knuda Illerisa (2006), które posłużyły jej do analizy materiału badawczego zebranego z wykorzystaniem wywiadów jakościowych. Proponowane podejście narracyjne i interpretacja danych w duchu hermeneutyczno-fenomenologicznym są adekwatne do celu pracy, którym jest ukazanie złożonego, intersubiektywnego wymiaru życia zawodowego nauczycieli – lektorów języka obcego specjalistycznego, zwłaszcza ich doświadczeń związanych z przemianami w roli zawodowej.

W rozbudowanej i szczegółowej części teoretycznej (rozdział drugi i trzeci) Autorka uznała znaczenie lokalności i biograficzności doświadczeń zawodowych nauczycieli i umiejscawia swoje badania nad funkcjonowaniem osobistym i zawodowym narratorek w społeczno-kulturowym kontekście współczesności. Wybierając ponowoczesną ramę teoretyczną, sprawnie operuje pojęciami zaczerpniętymi z filozofii, pedagogiki krytycznej, a także badań nad tożsamością (m.in. Z. Bauman, M. Faucault, A. Giddens, J. Habermas, R. Kwaśnica, F. Lyotard, M. Nussbaum), co świadczy o dobrym przygotowaniu teoretycznym, orientacji w interdyscyplinarnym dyskursie i świadomości epistemologicznej Autorki. Sprawnie zarysowała kontekst obecnego czasu – nieciągłości, fragmentaryzacji i redefiniowania wartości, który zmusza do nieustannego aktualizowania własnej tożsamości, także zawodowej (por. s. 40). Powołując się na Bauman, charakteryzuje zmienność świata i wartości, natomiast korzystając z tez Jamesa H. Morrisa, opisuje zjawisko 'infootyłość' – przesytu informacyjnego, który utrudnia bądź nawet uniemożliwia odróżnienie informacji istotnych od nieistotnych (s. 41), a powoduje zagubienie, brak stałości ontologicznej i radykalizację postaw. Nie pomija również kwestii bezpośrednio związanych z aktywnością zawodową nauczycieli języka – zwraca uwagę na popularyzację języka angielskiego i dwujęzyczność jako pokłosie globalizacji (s. 35). W tak szeroko zakrojonych kontekstach Badaczka osadza i próbuje zrozumieć świat badanych nauczycielek.

Na szczególną uwagę czytelnika zasługuje generatywny zabieg koncepcyjny zastosowany w rozdziale trzecim, w którym Naukowczyni – na podstawie wybranych koncepcji naukowych – zaproponowała autorskie rozumienie przepisu roli zawodowej nauczycielek języka obcego specjalistycznego. Korzysta z dorobku socjologów (R. Linton, R. Merton, G.H. Mead, R.H. Turner), koncentruje się na normatywnym i interakcyjnym rozumieniu roli, zestawiając je z koncepcją przedmiotowości i podmiotowości K. Obuchowskiego oraz koncepcjami pedagogicznymi dotyczącymi roli nauczyciela (m.in. K. Rubachy, J. Szempruch, M. Nowak-Dziemianowicz). Autorka w detalicznych opisach wymiarów roli zawodowej – także w relacji do wiedzy i dialogu – uzasadnia jej specyfikę, zwłaszcza

w kontekście trudności doświadczanych przez nauczycieli: „Z jednej strony, tak jak każdy inny człowiek, potrzebują wiedzy o świecie, aby swobodnie się w nim poruszać, z drugiej zaś jest im ona niezbędna, aby mogli tworzyć swoją rolę zawodową” (s. 59). Z kolei powołując się na Nowak-Dziemianowicz zauważa, że „Świat nauczyciela(ki) i świat uczniów(ennic) musi znaleźć punkt styczny (rozmowy i słuchanie), jeżeli ma w nim dojść do edukacji czy wychowania” (s. 60). Cały rozdział trzeci oceniam jako wysoce merytoryczny i skuteczny w porządkowaniu wielogłosu na temat roli zawodowej nauczyciela i jego profesjonalizacji. Autorka ukazuje nadmiar postulatywności i wartościowania tej roli oraz dostrzega, że to „przeciążenie normatywne” utrudnia interpretację roli zawodowej, szczególnie jej przepisów (por. Nowak-Dziemianowicz, 2012, s. 8). Postulowany rozdzźwięk pomiędzy przepisem roli a możliwościami jej realizacji moim zdaniem wzmacnia celowość zaproponowanych przez Autorkę badań.

W rozdziale czwartym zatytułowanym „Świat uczenia (się) w intersubiektywnym świecie kultur nauczycielek” Autorka dokonuje pogłębionej analizy narracji dziewięciu lektorek specjalistycznego języka obcego (języka angielskiego) pracujących lub mających doświadczenie w pracy na uczelni wyższej i podejmuje próbę zrekonstruowania ich świata działania oraz subiektywnych doświadczeń. Agata Radecka staje przed zadaniem zrozumienia struktur sensu, które pozwalają narratorkom odnaleźć swoje miejsce w świecie (por. Schutz, 1984). Ramę teoretyczną i jednocześnie analityczną opisu doświadczeń stanowi holistyczna teoria uczenia się K. Illerisa (2011) oraz koncepcja trójpodziału wiedzy nauczycielskiej Nowak-Dziemianowicz (2012), dzięki którym Autorka umiejętnie pokazała, że rola zawodowa nauczyciela (także akademickiego) jest kategorią pulsującą i konstruowaną dyskursywnie (por. Rutkowiak, 1995), a tożsamość zawodowa kreowana jest w procesie uświadamiania, opisywania i nadawania znaczeń działaniom, które podlegają refleksyjnej kontroli i konwencji społecznej wytwarzanej oraz odtwarzanej w ich codziennych działaniach (Kwaśnica, 2014). Dzięki tym koncepcyjnym zabiegom uzyskujemy wgląd w to, jak lektorki doświadczają zmian przepisu roli nauczycielki specjalistycznego języka obcego. Analiza wypowiedzi prowadzona jest z dużym wyczuciem, zachowaniem szacunku dla ich podmiotowości oraz otwartością na kontekst. Szczególną wartością tej części pracy są fragmenty przytaczanych narracji, w których do głosu dochodzą autentyczne emocje, wątpliwości i strategie adaptacyjne badanych kobiet.

Porządkując opisy doświadczeń zawodowych i osobistych w sytuacji pracy, Badaczka zidentyfikowała ich trzy obszary: 1) pracy w uczelni, 2) (braku) doświadczeń wspólnotowych oraz 3) kompetencji i strategii adaptacyjnych. Jeden z ważniejszych wątków podejmowanych w analizie i interpretacji zebranych wypowiedzi nauczycielek dotyczy uczenia się, które kobiety postrzegają jako głęboko egzystencjalny, zniuansowany proces negocjowania tożsamości zawodowej w codzienności i dzięki codzienności. W refleksji nad własną kompetencją badane nie ograniczają się do sprawności instrumentalnych, aczkolwiek podkreślały, że często

uczą języka specjalistycznego, nie mając wystarczającego przygotowania medycznego, biznesowego czy prawnego. Dostrzegają złożoność własnej roli zawodowej, jej komunikacyjny i społeczny charakter (por. Kwiatkowska, 2008), i potrzebę rozwoju kompetencji praktyczno-moralnych (por. Kwaśnica, 2014) takich jak krytyczne myślenie, refleksyjność czy umiejętności komunikacyjne i emocjonalne.

Z opisów wyłania się także obraz nauczycielek doświadczających przeciążenia pracą, rozmycia sensu pracy dydaktycznej, poczucia alienacji i emocjonalnej samotności w instytucji, czy w końcu ciągłej presji doskonalenia i balansowania między obowiązkami zawodowymi a życiem przy braku systemowego wsparcia. Narratorki opisują te doświadczenia jako destabilizujące ich tożsamość zawodową oraz motywację do pracy, dlatego wymagające kompetencji do zmiany własnej roli i zdolność do samoregulacji. W narracjach zostały rozpoznane najczęstsze strategie radzenia sobie z tymi wyzwaniami i ograniczeniami, jak dystans emocjonalny, redefinicja sensu pracy czy aktywne poszukiwanie równowagi między życiem prywatnym a zawodowym.

Autorka poza opisem wypowiedzi ukazuje je jako bogate biograficzne obrazy, w których splatają się sprawy zawodowe, osobiste i emocjonalne. Narracje są autentyczne, naładowane emocjonalnie i ten emocjonalny wymiar pracy akademickiej pokazują. Doświadczenia lektorek zostały rozpoznane, nazwane i zinterpretowane w odniesieniu do przemian cywilizacyjnych opisanych we wcześniejszych rozdziałach (zmienność i presja zmiany), co nadaje badaniom wymiar ponadlokalny – stanowią one istotny głos w debacie nad kondycją współczesnego nauczycielstwa i szkolnictwa wyższego.

Badaczka inspirowana koncepcją „dyslokacji” E. Laclaua (za: Przyłęcki, 2013), interpretacją A. Starego (2017) oraz modelem krytycznej analizy Nowak-Dziemianowicz (2012), konsekwentnie przyjmuje perspektywę krytyczną w oglądzie rzeczywistości uczelni wyższej. Podejmuje próbę identyfikacji dyslokacji w strukturach i „miejscach/momentach, w których proces identyfikacyjny zaczyna się aktualizować” (Starego, 2017, s. 293). Celem nadrzędnym tych zabiegów wydaje się ukazanie napięć i pęknięć w strukturze tożsamości nauczycieli akademickich. Wyzysk, marginalizacja, podporządkowanie, kulturowy imperializm i przemoc – kategorie opresji zidentyfikowane przez Iris Marion Young (1992) – zostały wykorzystane w krytycznej analizie miejsca (uczelnia wyższa) i doprowadziły do zidentyfikowania wpływu przepisów roli, kultury miejsca pracy i oczekiwań społecznych na doświadczenia i w konsekwencji na rolę zawodową nauczycielek. Stworzona przez Autorkę mapa semantyczna (rysunek 7, s. 199) syntetyzuje te zależności, a ujawniają się one w narracjach lektorek. W opowieściach nauczycielek Badaczka identyfikuje konkretne przejawy opresyjności miejsca pracy – m.in. nieodpłatne tłumaczenia (wyzysk), brak transparentnych zasad awansowania, blokowanie ścieżek kariery; wyłączenie lektorów z grupy nauczycieli akademickich w Ustawie o Szkolnictwie Wyższym (marginalizacja); czy też traktowanie ich jak „piątego koła u wozu” edukacji akademickiej. Tę symboliczną „nieprzynależność”

do grupy nauczycieli zarówno szkolnych, jak i akademickich, o której mówiły narratorki, Autorka kategoryzuje jako przejaw kulturowego imperializmu, który wraz z koniecznością permanentnego adoptowania zmian jest źródłem wielu negatywnych doświadczeń respondentek. Zidentyfikowane przez Autorkę wymiary opresji umożliwiają dekonstrukcję mitu uniwersytetu jako przestrzeni wyłącznie kultu wiedzy, równości szans i rozwoju. W ten sposób moim zdaniem publikacja wpisuje się w szerszy nurt krytycznej refleksji nad instytucją uniwersytetu.

Monografia dr Agaty Radeckiej oferuje czytelnikowi rzetelną analizę teoretyczną, sprawnie wykorzystaną do opisu świata badanych kobiet. To dobrze ugruntowana w paradygmacie idiograficznym opowieść o doświadczeniach zawodowych, interakcjach, codziennej pracy emocjonalnej i intelektualnej w hierarchicznym i wymagającym oswajania miejscu pracy. Autorka za sprawą swojego humanistycznego podejścia jawi się jako Badaczka świadoma wyzwań współczesnej edukacji, zaangażowana społecznie, umiejąca wykorzystać nowoczesne narzędzia metodologiczne do wnikliwej analizy złożonych zjawisk społecznych. Doceniam schemat badań oparty o analizę wiedzy o świecie, wiedzy o samym sobie i relacjach między tymi wymiarami, który, jak sama Autorka zauważa w ostatniej części pracy, może posłużyć do badania dowolnej grupy zawodowej w zakresie tworzenia i zmieniania roli zawodowej. Myślę, że koncepcyjne rozpracowanie wymiarów roli zawodowej nauczycielek specjalistycznego języka obcego oraz przeprowadzenie badań jakościowych w duchu krytycznych studiów nad szkolnictwem wyższym (Szadkowski, 2015) pozwala potraktować pracę Pani Doktor Agaty Radeckiej jako narzędzie diagnozy i projektowania zmiany przekraczającej ograniczenia współczesności i jako taka stanowi ważny wkład w wiedzę i rozwój pedeutologii, pedagogiki dorosłych, glottodydaktyki i pedagogiki szkolnictwa wyższego. Publikacja z pewnością znajdzie uznanie w środowisku badaczy edukacji, jednak w szczególności powinna trafić w ręce kadry zarządzającej w szkołach wyższych oraz praktyków zainteresowanych uczeniem się dorosłych w złożonych kontekstach zawodowo-kulturowych.

Bibliografia

- Illeris, K. (2006). *Trzy wymiary uczenia się. Poznawcze, emocjonalne i społeczne ramy współczesnej teorii uczenia się*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSWE TWP.
- Kwaśnica, R. (2014). *Dyskurs edukacyjny po inwazji rozumu instrumentalnego. O potrzebie refleksyjności*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW.
- Kwiatkowska, H. (2008). *Pedeutologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2012). *Edukacja i wychowanie w dyskursie nauki i codzienności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Przyłęcki, P. (2013). Założenia teorii dyskursu Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe. *Przegląd Socjologiczny*, 4, s. 9–24.

- Rutkowiak, J. (1995). Edukacyjna świadomość nauczycieli; intelektualizacja pracy nauczycielskiej jako wyzwanie czasu transformacji. W: J. Rutkowiak (red.). *Odmiany myślenia o edukacji* (s. 285–389). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Schutz, A. (1984). Potoczna i naukowa interpretacja ludzkiego działania. W: E. Mokrzycki (red.). *Kryzys i schizma. Antyścientystyczne tendencje w socjologii współczesnej*, t. 1 (s. 137–145). Warszawa: PIW.
- Szadkowski, K. (2015). *Uniwersytet jako dobro wspólne. Podstawy krytycznych badań nad szkolnictwem wyższym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Starego, K. (2017). Dyskurs edukacyjny oraz problem dyskursywnego konstruowania tożsamości i wiedzy z perspektywy krytycznej i krytycznie zorientowanej analizy dyskursu. *Kultura, Społeczeństwo, Edukacja*, 2(12), 285–311.
- Young, I.M. (1992). *Five faces of oppression*. W: T.E. Wartenberg (red.), *Rethinking Power* (s. 174–195). State University of New York Press.

Dane do korespondencji:

dr hab. Irena Przybylska

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Śląski

irena.przybylska@us.edu.pl